

Şüpheli ticari alacaklar ve karşılık ayrılması hususu

Gökçe Kalemci

I. Giriş

Günümüzde artan rekabet koşullarına paralel olarak, işletmelerin faaliyetlerinin devamlılığının sağlanması ve genişlemesi amacıyla vadeli satışlarda da bir artış gözlemlenmektedir. Şirketler, gerek sektördeki diğer işletmelerle rekabet edebilmek, gerekse de satılan ürünlere olan talepleri korumak ve arttırmak amacıyla ticari hayatın doğal bir sonucu olarak peşin satışlar yerine vadeli satışları tercih edebilmektedir.

Öte yandan vadeli satışlar, “tahsilat riskini” de beraberinde getirmektedir. Ekonomik krizler, finansal güçlükler gibi sebeplerle şirketler, alacaklarını tahsil etme problemi ile karşı karşıya kalmakta ve hatta kimi zaman şirket alacaklarının tahsili imkânsız hale gelmektedir. Bu durumda, şirketler tahsilat problemlerini dava yoluyla çözmeye çalışmakta ve söz konusu şüpheli ticari alacağı karşılık ayırmak suretiyle gider hesaplarına intikal ettirmektedir.

Makalemizde, şüpheli ticari alacakların yasal mevzuatımızdaki yeri açıklanacak olup, sonrasında şüpheli ticari alacaklara ilişkin hangi dönemde karşılık ayrılacağı ele alınacak ve konuyla ilgili idare ve yargının bazı görüşleri karşılaştırılacaktır.

II. Yasal mevzuat ve şüpheli alacak karşılığının ayrılmasının koşulları

Şüpheli ticari alacaklar Vergi Usul Kanunu 323. maddesinde tanımlanmış olup bu maddeye göre ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

- Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar,
- Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar

şüpheli alacak sayılmakta ve bu tür alacaklar için, değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir. Kısmen teminatlı alacaklarda ise bu karşılık, alacağın teminata bağlanmayan kısmı ile sınırlıdır.

334 sıra numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği'nde de katma değer vergisi için şüpheli alacak karşılığı ayrılması hususu açıklanmış olup, katma değer vergisinin, ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacak olduğu açıklanmıştır. Bu itibarla, katma değer vergisinden kaynaklanan alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesinin; ilgili madde hükmünde yer alan şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacağı belirtilmiştir.

Bilanço esasına göre defter tutan şirketlerin, tahsili şüpheli hale gelen alacaklarına istinaden karşılık ayırabilmeleri için Vergi Usul Kanunu ilgili madde kapsamındaki koşulları yerine getirmeleri gerekmekte olup, söz konusu koşulların aşağıdaki şekilde özetlenmesi mümkün bulunmaktadır.

a. Alacağın ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması gerekmektedir.

Şüpheli ticari alaktan söz edilebilmesi için, söz konusu alacağın ticari kazancın elde edilmesiyle ilgili olarak gerçek bir mal teslimi ya da hizmet ifasından doğması gerekmektedir. Örneğin, üçüncü kişilere özel sebeplerle verilen borç paraların şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılmasına konu edilmesi mümkün bulunmamaktadır.

Verilen sipariş avanslarının şüpheli ticari alacak karşılığı ayrılmak suretiyle zarar yazılması hususu da tereddüt edilen konular arasında yer almakla birlikte; idare tarafından verilen özgelelerde ileride teslim alınacak bir hizmete istinaden yapılan sipariş avansı niteliğindeki ödemelerin, ticari faaliyetin devamı için yapılması ve Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde belirtilen diğer şartları da sağlaması halinde, karşılık uygulamasına konu edilebileceği yönünde görüş bildirilmiştir.

b. Alacağın, dava ve icra safhasına gelmesi gerekmektedir.

Alacağın şüpheli sayılması için dava ve icra safhasına gelmiş olması temel koşuldur. Dava için sadece şekli bir müracaatın yapılması alacağın şüpheli hale gelmesi için yeterli olmamakta, dava veya takibin müracaattan sonra ciddi bir şekilde sürdürülmesi ve izlenmesi gerekmektedir. Örneğin, icra takibine geçilerek ödeme emri gönderilmiş ancak henüz haciz işlemlerine başlanmamış alacaklara ilişkin olarak ayrılan şüpheli ticari alacak karşılığının zarar kaydının kabulü mümkün bulunmamaktadır.

Ayrıca mükelleflerin, borçlarının iflas etmesi durumunda, alacaklarını iflas masasına kaydetmek suretiyle söz konusu alacaklarına ilişkin olarak karşılık ayırabilmesi mümkün bulunmaktadır. Yine aynı şekilde, borçlu şirkete ilişkin iflas erteleme kararı verilmesi durumunda; gerek borçlu şirket hakkında iflasın ertelenmesi kararının verilmesi ile iflasa ilişkin şartların varlığının tamamen ortadan kalktığından söz edilemeyecek olması, gerekse de iflası ertelenen borçlu şirketin takibi İcra ve İflas Kanunu hükümleri uyarınca engellendiği hususları birlikte değerlendirildiğinde, iflası ertelenen şirketten tahsil edilemeyen ve kanuni takibe de imkân olmayan alacaklar için mahkemece iflasın ertelenmesine ilişkin kararın verildiği hesap döneminde şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün bulunmaktadır.

c. Dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların protesto veya yazı ile bir defadan fazla istenmiş olmasına rağmen tahsil edilememiş olması gerekmektedir.

Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların protesto veya yazı ile bir defadan fazla istenmesine rağmen tahsil edilememiş olması durumunda, söz konusu alacaklar şüpheli alacak olarak nitelendirilmekte ve bunlar için karşılık ayrılabilir.

Mevzuatta dava ve icra takibine değmeyecek alacakların tutarı ve sınırı belirtilmediğinden uygulamada söz konusu alacaklara ilişkin belirsizlikler ortaya çıkabilmektedir. Burada dikkat edilmesi gereken hususlar, söz konusu alacaklarla ilgili katlanılacak avukatlık ücretleri, yargı harcı, notere yapılacak ödemeler ile yapılacak diğer dava ve icra masraflarıdır.

Örneğin; takipçilere verilecek ücretlerin ve davaya ilişkin yapılan harcamaların alacak miktarının çok üzerinde olması durumunda dava ve icra takibine değmeyecek küçük alacaklardan bahsedilmesi mümkündür.

Dava ve icra takibine değmeyecek küçük alacakların şüpheli alacak sayılıp karşılık ayrılmasının diğer koşulu ise bunların protesto veya yazı ile bir defadan fazla istenmiş olmasıdır. Bahsi geçen madde hükmünde "yazı ile isteme" herhangi bir şekil şartına bağlanmamıştır. Bununla birlikte ilgili Kanun metninde borcun istenilmesine ilişkin yazıların nasıl gönderileceği hususunda hüküm bulunmamış olsa da, şüpheli alacak karşılığı ayırabilmek için "yazı ile borcun bir defadan fazla istenmesi" halinin alacaklı kurum tarafından tevsik edilebilmesi gerekmektedir.

d. Alacağın teminatlı olmaması gerekmektedir.

Şüpheli alacak dolayısıyla karşılık ayrılabilmesi için alacakların teminatsız olması gerekmektedir. Kefaletle bağlı alacaklar da teminatlı alacak olarak değerlendirilmektedir. Alacağın bir kısmının teminatlı olması durumunda ise teminatsız kısım için karşılık ayrılması gerekmektedir.

6183 sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun'un 10. ve 11. maddelerinde teminatlar sayılmış olup söz konusu maddelerde yer alan teminatlar para, banka teminat mektubu, hazine tahvil ve bonoları, eham ve tahvilat, menkul hacizler, gayrimenkul ipotekleri ve şahsi kefalet olarak belirtilmiştir. Ancak Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde teminat kavramının tanımı ve sınırlarının ne olduğu belirtilmediğinden şüpheli ticari alacak karşılığının ayrılması sırasında koşulların sağlanıp sağlanmadığının kendi içerisinde değerlendirilmesi önem arz etmektedir.

e. Mükellefin bilanço esasına göre defter tutması gerekmektedir.

Sadece bilanço hesabına göre defter tutan tüccar ve çiftçilerin karşılık ayırabilmesi mümkün bulunmaktadır. İşletme hesabı esasına göre defter tutan tüccar ve çiftçilerin, şüpheli alacaklar için karşılık ayırması mümkün bulunmamaktadır.

f. Karşılık ayrılacak alacağın vadesinin gelmiş olması gerekmektedir.

Vadesi henüz gelmeyen alacaklar için karşılık ayrılması mümkün bulunmamaktadır.

g. Değerleme günü itibarıyla alacağın şüpheli hale gelmiş olması gerekmektedir.

Bir alacağa ilişkin olarak değerlendirme günü itibarıyla, yani dönem sonlarında, karşılık ayrılabilmesi için söz konusu alacağın şüpheli hale gelmiş olması gerekmektedir. Alacak dönem içerisinde şüpheli hale gelmiş olsa dahi alacağa ilişkin herhangi bir vade uzatımı, taksitlendirme gibi nedenlerle ödeme planında değişiklik yapılması söz konusu olması durumunda karşılık ayrılması mümkün olmayacaktır.

III. Şüpheli alacak karşılığının ayrılacağı dönem

Şüpheli ticari alacak uygulamasında tartışmalara konu olan ve belirsizliklerin söz konusu olduğu önemli bir husus da şüpheli hale gelen alacaklara ilişkin karşılığın hangi dönemde ayrılacağıdır. Mevzuat hükmünden de anlaşılacağı üzere, Vergi Usul Kanunu'nda dava veya icra safhasında bulunan şüpheli alacaklar için hangi dönemde karşılık ayrılması gerektiğine ilişkin herhangi bir açıklama bulunmamaktadır.

Konuya ilişkin olarak; alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılması gerektiği ve alacağın şüpheli hale geldiği tarihten sonra karşılık ayrılmasının mümkün olduğu yönünde iki farklı görüş bulunmaktadır.

a. Alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılması gerektiği:

Muhtelif tarihlerde verilen muktezalardan Gelir İdaresinin görüşünün, alacağın şüpheli hale geldiği hesap döneminden sonra ayrılan şüpheli alacak karşılıklarının gider kaydedilemeyeceği yönünde olduğu anlaşılmaktadır.

Gelir İdaresinin yaklaşımı 323. maddede "Şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir" şeklinde yer alan hükmün, yükümlülerin diledikleri yılda şüpheli alacak karşılığı ayırabilecekleri biçiminde değil, alacağın şüpheli hale geldiği yılın değerlendirme gününde karşılık ayırabilecekleri biçiminde anlaşılması gerektiği yönündedir. Bu nedenle, alacağın şüpheli hale geldiği yılda karşılık ayrılmaması durumunda daha sonraki yıllarda bu hakkın kullanılmasına imkan kalmayacaktır.

Konuya ilişkin olarak, İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı tarafından verilen 25.05.2011 tarih ve B.07.1.GİB.4.35.18.02-1744-179 sayılı özelgede; "... Kanun hükmünden de anlaşılacağı üzere, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla; dava ve icra safhasında bulunan alacaklarla, yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş olan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar şüpheli alacak sayılmakta, bu şartlardan herhangi birinin mevcut olmaması durumunda ise şüpheli alacak kaydına imkân bulunmamaktadır. Diğer yandan, şüpheli alacaklar için dava veya icra takibine başlanıldığı yılda karşılık ayrılması gerekmekte olup, şüpheli hale geldiği hesap döneminde karşılık ayrılmayan alacaklar için daha sonraki dönemlerde karşılık ayrılması mümkün olmamaktadır. Bir alacağın dava veya icra safhasında olduğunun kabulü için mahkemeye dava veya icra merciine takip için dilekçe verilmiş olması, ancak gerek mahkemeye gerek icra merciine yapılan başvuruların takip edilmesi gerekmektedir.

Buna göre, tahsili mümkün olmayan alacaklara ilişkin olarak icra takibine başlanıldığı hesap dönemi itibarıyla şüpheli alacak karşılığı ayrılması gerekmekte olup, ilgili dönemde karşılık ayrılmayan alacaklarınız için daha sonraki hesap dönemlerinde karşılık ayrılması mümkün bulunmamaktadır." açıklamalarına yer verilmiştir.

İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı tarafından verilen 21.06.2012 tarih ve B.07.1.GİB.4.34.19.02-105[323-2012/VUK-1- . . .]-1942 sayılı özelgede; "...bir alacak için alacağın şüpheli hale geldiği dönemden sonraki bir dönemde karşılık ayrılabilmesine ilişkin bir hüküm bulunmamaktadır. Bu nedenle, karşılık ayrılması gereken dönemde ayrılmayan karşılığın sonraki dönemlerde ayrılması mümkün bulunmamaktadır." şeklinde görüş belirtilmiştir.

Yukarıdaki özelgelerden de anlaşılacağı üzere İdare'nin görüşü, şüpheli alacaklar için dava veya icra takibine başlanıldığı yılda karşılık ayrılması gerektiği; ilgili dönemde karşılık ayrılmayan alacaklara ilişkin sonraki hesap dönemlerinde karşılık ayrılmasının mümkün olmadığı yönündedir.

b. Alacağın şüpheli hale geldiği tarihten sonra karşılık ayrılmasının mümkün olduğu:

Gelir İdaresinin görüşünün aksine, yakın zamanda verilen bir yargı kararında, alacağın şüpheli hale geldiği yılda ayrılmayan karşılıkların, sonraki yıllarda ayrılabilceği yönünde hüküm tesis edilmiştir.

Konuya ilişkin olarak, Danıştay 4. Daire tarafından verilen 13.02.2014 tarih ve 2010/3320 esas, 2014/805 sayılı Kararda; "...213 sayılı Vergi Usul Kanunu'nun 323'üncü maddesinin birinci fıkrasında, ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesiyle ilgili olmak şartıyla dava veya icra safhasında bulunan alacakların şüpheli alacak sayılacağı ve ikinci fıkrasında şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilceği öngörülmüştür.

Bu düzenlemede alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılmasını zorunlu kılan bir hükme yer verilmemiştir. Önemli olan alacağın maddede gösterilen niteliklere sahip olup, olmadığı hususudur. Dönemin değişmesiyle alacağın şüpheli olma niteliğini kaybettiğinin kabulü kanunda öngörülmemeyen, bu nedenle de kanunla tanınan bir hakkın bertaraf edilmesi anlamına gelecektir.

Uyuşmazlıkta, vergi inceleme raporu ekinde tahsil edilemeyen alacaklarla ilgili olarak başlatılan icra takiplerine ilişkin belgelere yer verilmiş olup, 2006 yılı itibarıyla söz konusu alacakların şüphelilik halinin devam ettiği anlaşıldığından, alacakların şüpheli hale geldiği yıllarda karşılık ayrılmamasının önemi bulunmamaktadır.

Bu durumda, şüphelilik hali devam eden alacaklar için uyuşmazlık döneminde karşılık ayrılmasında hukuka aykırılık bulunmadığından, aslı aranmayan geçici vergi üzerinden kesilen vergi ziyayı cezasına ilişkin davayı reddeden Vergi Mahkemesi kararında hukuki isabet görülmemiştir." yönünde karar verilmiştir.

Şüpheli alacak karşılıklarının, alacağın şüpheli hale geldiği yılı izleyen yıllarda ayrılabilceğini belirten kararın gerekçesi, Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılmasını zorunlu kılan bir hükme yer verilmemiş olmasıdır.

Bahsi geçen kararda, dönemin değişmesi ile birlikte alacağın şüpheli olma niteliğini kaybettiğinin kabul edilemeyeceği belirtilmiş olup, alacağın şüpheli hale geldiği dönemin geçirilmesi halinde, yeni değerlendirme günlerinde de tasarruf değerini muhafaza edecek alacak için karşılık ayırma imkanının ortadan kalkacağına kabulünün, kanunda öngörülmemeyen bir nedenle kanunla tanınan hakkın bertaraf edilmesi anlamına geleceğine hükmedilmiştir.

İlgili karara göre Yargı, İdarenin görüşünün aksine, Kanun metninde, alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılmasını zorunlu kılan bir hükme yer verilmemiş olması ve dönemin değişmesiyle alacağın şüpheli olma niteliğini kaybetmemesi sebebiyle, alacağın şüpheli hale geldiği tarihten sonra da karşılık ayrılabilceğine hükmetmiştir.

IV. Sonuç

Vadeli satışların artışına paralel olarak, tahsilat problemlerinin ortaya çıkması kaçınılmaz bir sonuçtur. Mükellefler, karşılaştıkları bu sorun sonucu ortaya çıkan zararlarının bir kısmını karşılık ayırmak suretiyle telafi etmeye çalışmaktadır.

Şirketler, zamanında tahsil edilemeyen ya da tahsil edilmesi mümkün olmayan alacaklarına ilişkin olarak şüpheli alacak karşılığı ayrılması konusunda bir takım tereddütler ve zorluklarla karşılaşmaktadır ve karşılığın hangi dönemde ayrılacağı hususu da bu sorunların başında gelmektedir.

Bu konuda Gelir İdaresinin görüşü şüpheli hale gelen alacaklar için şüpheli hale geldiği yıl ayrılmayan karşılıkların daha sonraki yıllarda ayrılamayacağı yönündedir.

Diğer yandan, Danıştay 4. Dairesi, şüpheli hale gelen alacaklara ilişkin karşılığın, şüpheli alacak koşullarının devamı halinde, sonraki dönemlerde de ayrılabilceği yönünde bir hüküm tesis etmiş bulunmaktadır.

Şüpheli alacak uygulamasına ilişkin yorum farklılıklarının ortadan kaldırılması için Kanun'da belirtilen şartların yeniden değerlendirilmesi, uygulamanın mükellefler açısından daha kolay ve anlaşılabilir hale getirilmesi ve söz konusu hükümlerin ayrıntılı olarak açıklanması, yukarıda yer verilen görüş farklılıklarının çözümü için önem arz etmektedir.

Kaynakça

- 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu
- 334 Sıra Nolu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği
- 6183 Sayılı Amme Alacaklarının Tahsil Usulü Hakkında Kanun
- İzmir Vergi Dairesi Başkanlığı 25.05.2011 Tarih ve B.07.1.GİB.4.35.18.02-1744-179 Sayılı Özelge
- İstanbul Vergi Dairesi Başkanlığı 21.06.2012 Tarih ve B.07.1.GİB.4.34.19.02-105[323-2012/VUK-1- . . .]-1942 Sayılı Özelge
- Danıştay 4. Daire 13.02.2014 Tarih ve 2010/3320 Esas, 2014/805 Karar sayılı İlam

Bu makalede yer alan açıklamalar, yazarının konu hakkındaki kişisel görüşünü yansıtmaktadır. Makaledeki bilgi ve açıklamalardan dolayı EY ve/veya Kuzey YMM ve Bağımsız Denetim A.Ş. 'ye sorumluluk iddiasında bulunulamaz. Mevzuatın sık değiştirilen ve farklı anlayışlarla yorumlanabilen yapısı nedeniyle, herhangi bir konuda uygulama yapılmadan önce konunun uzmanlarından profesyonel yardım alınmasını tavsiye ederiz.